



Schneider Richárd

A Magyarországon elkövetett emberölések vizsgálata a szükségletelméletek tükrében

An analysis of the homicides in Hungary
in the view of needs theories

Absztrakt

A szükséglettel és motivációval kapcsolatos elméletek, a Maslow-féle szükséglet-hierarchia, valamint a bűnözői magatartás, pontosabban a bűncselekmények elkövetésekor megfigyelhető, az elkövetőt a cselekmény végrehajtására ösztönző motiváció és szükséglet párhuzamos vizsgálata mind kriminálpszichológiai, mind szociológiai perspektívából érdekes következtetések levonására adhat okot, s az elkövetők és az általuk végrehajtott kriminális cselekmények, továbbá az egyének bűncselekménnyel kapcsolatos életszakaszaira jellemző szükséglet-kielégítettsége, az ebből fakadó stressz, frusztráció és a szükségletek által motivált viselkedésmintázatok és magatartásformák átfogó és mélyebb megismerése preventív stratégiák és prediktív módszerek kidolgozására, társadalomközpontú, mégis az egyéni preferenciákat és frusztrációval kapcsolatos tényezőket, és lehetséges megoldásait magában foglaló magyarázatok felismerésére adhat lehetőséget. Ezen kutatás során a motivációelmélettel kapcsolatos szakirodalmi kitekintést követően kísérletet teszek a tárgyalt szükségletkategóriák és a kutatás során felismert és megjelent bűnözői magatartásformák, illetve az elkövetők szociális hátterére vonatkozó adatok összehangolására, ennek fényében pedig a Magyarországon 2012 és 2014 között jogerősen lezárt emberölések és emberölési kísérletek elemzésére kerül sor. A tanulmány arra keresi a választ, hogy az ilyen típusú ügyek vizsgálata relevanciával bírhat-e az egyes szükségletelméletek, elsődlegesen pedig a Maslow-féle szükséglet-hierarchia tükrében, s lehetséges-e az elkövetők motivációi és az egyes szükségletkategóriák között párhuzamot vonni, és amennyiben igen, az egyes szükségletek milyen arányban jelennek meg az elkövetői oldalon.

Kulcsszavak: szükséglet, motiváció, Maslow, szükségletkategória, szükséglet-hierarchia, szükségletkielégítés, kriminálpszichológia, bűnözés, emberölés

Abstract

Parallel investigations of needs theories and motivational theories - especially - as represented by Maslow's hierarchy of needs on the one hand, and of the behaviour of criminals, more precisely, of the typical motivations and needs which drive the perpetrators of crimes to carry out a criminal act on the other hand- may yield interesting conclusions both from the perspective of criminal psychology and from the perspective of sociology. A comprehensive and thorough understanding of the characteristics of criminals and of the criminal acts they commit, as well as of the extent to which the needs of the perpetrators as individuals are being satisfied during the specific phase in their lives when the crime under scrutiny is being committed, considered together with the stress and frustration generated and with the need-driven patterns of behaviour and forms of conduct may lead to the elaboration of preventive strategies and predictive methods, as well as to the delivery of explanations which are capable of focusing on society while at the same time revealing individual preferences and specific factors underlying frustrations and involving potential solutions to these frustrations. After an overview of the scientific literature on motivational theory, my intention in this research is to align the above-mentioned categories of needs with the behavioural patterns of criminals identified during my research and with the data gathered regarding their social background; in the light of all these, an analysis will be made of the acts of murder and attempted murder which were committed in Hungary in the period between 2010 and 2014 and which were the subject of a definitive judgement. The question to which an answer is sought in this study is: whether it is justified to examine such criminal cases against the backdrop of the various needs theories, in particular that of Maslow's hierarchy of needs, and whether a connection may be established between perpetrators' motivations and the specific categories of needs as described in the theories. In the case of an affirmative answer to these questions, it will also be examined to what extent each of the needs appears to impact on the behaviour of perpetrators.

Keywords: need, motivation, Maslow, need-category, need-hierarchy, need-satisfaction, criminal psychology, crime, homicide

Bevezetés

A vágyakozás okán az igények, kívánságok kielégítése vagy éppen a hiányérzet csökkentése miatt bizonyos motivációkkal rendelkezünk, amelyek hozzájárulnak ezen típusú és permanensen újratermelődő szükségleteink kielégítéséhez. Ebben kétséget kizáróan magában foglaltatnak azon deviáns viselkedésformák is, melyek a bűnözői magatartással összefüggésben ezen igényeket, szükségleteket kielégíteni, vagy hiányokat csökkenteni, a jogi kereteket túllépve kívánják biztosítani. A szükségletek közötti kapcsolat egyetemes, minden emberre vonatkoztatható hierarchikus elrendeződése kapcsán a szükségletkategoróriák megalkotására és azok definiálására az elsők között az 1940-es években Abraham Maslow tett kísérletet (Maslow, 1943). A maslow-i konstrukció és a bűnözői magatartás, vagyis a bűncselekmények elkövetésekor megfigyelhető, az elkövetőt a cselekmény végrehajtására ösztönző motiváció és szükséglet együttes vizsgálata mind kriminálpszichológiai, mind szociológiai perspektívából érdekes következtetések levonására adhat okot. Ebből kifolyólag jelen kutatás során a szükségletek, az azok csoportosítása során felismerhető szükségletkategoróriák, valamint a bűnözői magatartásformák és az elkövetők háttérére vonatkozó adatok összehangolására, majd ennek fényében a Magyarországon elkövetett emberölések és emberölési kísérletek tárgyában a 2012 és 2014 között jogerősen lezárt e körbe tartozó ügyek elemzésére kerül sor, mely az elkövetői viselkedés új perspektívából való vizsgálatára adhat lehetőséget. A kutatás arra keresi a választ, hogy ezen ügyek vizsgálata relevanciával bírhat-e az egyes szükségletelméletek, elsődlegesen pedig a Maslow-féle szükséglet-hierarchia tükrében, vagyis, hogy lehetséges-e az elkövetők motivációi és az egyes szükségletkategoróriák között párhuzamot vonni, és amennyiben igen, az egyes szükségletek milyen arányban jelennek meg az elkövetői oldalon. A kutatás relevanciája abban rejlik, hogy az egyes tudományágak közötti határterületek kritikus mezsgyéjén vizsgálódik. Az elemzés egyik alapkérdése, hogy a szociológiai és pszichológiai tudományelmélet területén elhelyezkedő elméletek (például szükséglet- és motivációelméletek) milyen mértékben vonhatók párhuzamba egy alapvetően jogi fogalmakkal és kifejezetten a magyar büntetőjog definíciói és kategóriái által rögzített struktúrával. A fentiekre tekintettel a kutatás alapkérdése, hogy a Maslow-féle szükségletkategoróriák megjelennek-e valamilyen formában a Magyarországon elkövetett emberölések és emberölési kísérletek háttérében, és ha igen, akkor hogyan?

Szakirodalmi kitekintés

A motivációelméletek tárgyalása során az első mérföldkövet Abraham Maslow szükségletpiramis tézise (Maslow, 1943 és 1954) képezte, aminek alapját az a gondolat adta, hogy a motiváció háttérében különböző szükségletek állnak, melyek révén olyan szükségletkategóriákat feltételezett, amik között hierarchikus elrendezés figyelhető meg. Gondolatai olyan területeken vetettek gyökereket, mint a gyermekek jogainak nemzetközi elismerése, a klinikai pszichológia és mentális betegségek kezelése, vagy alternatív, a maslow-i elképzelésen alapuló oktatási módszertan (Goud, 2008). Maslow saját elméletét egy korábbi tényeken nyugvó, klinikai és empirikus alapokon álló tézisként aposztrofálja. Ez akkor is igaz, ha a munkája során használt és felállított definíciók és módszertan vonatkozásában nem feltétlenül ragaszkodott a szigorú, merev kötöttségekhez (Wahba & Bridwell, 1976, 234.; Berl et al., 1984). Elméletének alaptétele, hogy a motivációk kategorizációja a célhoz kötöttség vonatkozásában valósul meg (Maslow, 1943), nem pedig különböző ösztönzők vagy motivált viselkedési formák révén. A tézis további alapvetése, hogy annak ellenére, hogy hitet tesz a különböző kultúrák révén megnyilvánuló eltérő (szándékolt) vágyak között (hajviselet, ízlés, élelem stb.), mégis az alapszükségeket tekintve kísérletet tesz a kézzelfogható diverzitások mögötti általános törvényszerűségek azonosítására. Tisztában van vele, hogy az alaptézis nem tökéletesen univerzális, nem foglalja magában az összes kultúra sajátosságait, azonban kijelenti, hogy a fentebb említett, szándékolt vágykielégítésnél egy univerzálisabb, holisztikusabb vizsgálatra, ennek segítségével pedig egy, az emberi tulajdonságokat egységesen vizsgáló metódus alkalmazására ad lehetőséget. A motivációval kapcsolatban alapvetően öt szükségletkategóriát állított fel. Az első, fiziológiai szükségletkategória a legalapvetőbb szükségleteket foglalja magában, így ez a motivációs elmélet kiindulópontja. Ennek bizonyos fokú kielégítése esetén az egyén a biztonsági szükségletek kielégítésére törekszik (második kategória), mely nem csak a fizikai körülményeket, hanem a világnézettel, vallással kapcsolatos és a jövőre vonatkozó elképzeléseket magában foglaló rendezett, biztonságos környezetet is jelenti. (Annak ellenére, hogy az elmélet előfeltevése alapján egy alsóbb rendű szükségletnek bizonyos mértékben ki kell elégülnie ahhoz, hogy egy magasabb rendű szükséglet előtérbe kerüljön, a hierarchia csúcsa felé való elmozdulás Maslow szerint lehetségessé válik az alsóbb rendű szükségletek elnyomása és kielégülésük korlátozása révén is. Ezzel véleményem szerint magyarázatot kaphatunk az éhségstrájkot folytató egyének problematikájára.) A harmadik kategória a szeretettel és a hovatartozással kapcsolatos szükségleteket tömöríti, mely magában foglalja egyszerre, hogy a szeretetet az egyén átadja, illetve mástól ő maga kap-

ja meg. Nem tartozik ide a szexuális szükséglet, hiszen az a fiziológiai szükségletek körébe sorolódik. Ellenben ide tartozik a valahova tartozás igénye, a barátok, házastárs, szerelem, gyerek iránti vágy és számos különböző szociális interakció. A negyedik kategóriát az önértékelés, önbecsülés szükséglete jelenti, vagyis az igény arra, hogy az egyén megfeleljen a követelményeknek és saját maga is képes legyen elismerni az eredményeit, megelégedni a teljesítményével. De ide tartozik a szabadság, kötetlenség, a felelősség és a függetlenség iránti szükséglet is. Kiemelt figyelmet kap a mások és nem az egyén saját maga által tanúsított elfogadás, figyelem, megbecsülés, értékelés is. Az ötödik szükséglet-kategória pedig az önmegvalósítás, melynek Maslow a későbbi munkáiban (Maslow, 1968; 1976; 1983) kiemelt figyelmet tulajdonított. A maslow-i gondolatok megismerésével és azok továbbgondolásával úgy tűnhet, hogy a szükségletek kielégítettségi foka és az esetleges kielégítetlenségükből következő motiváló hatásuk alapján kialakult szükségletállapot egyszerre két perspektívából közelíthető meg. Egyrészt az egyén társadalomban elfoglalt helye, az azzal kapcsolatos, egyénre vonatkozó anyagi, szociális tényezők kijelölik azt a bizonyos makroszintű státuszt, mely abban az időszakban (napokban, hetekben, hónapokban, akár években) jellemző a személyére, s mellyel kapcsolatban maga az egyén is nyilatkozna saját szükségletei kielégítettségéről, amennyiben az életkörülményeiről és az azzal kapcsolatos igényeiről, elégtelenségeiről nyilatkoztatjuk. Másrészről a kérdés megjelenik egy mikroszinten, amikor is konkrét tevékenységet, tettet vizsgálunk az a mögött húzódó, a cselekvésre motiváló kielégítetlen szükségletek és a már kielégített igények állapotfelmérésével, mely – különös tekintettel az indulati, érzelemvezérelt, meggondolatlan, olykor hétköznapi tevékenységekre – akár egy mélyebb szükségletfelismerést is eredményezhet az egyén részéről, annak nyilatkoztatása során. A szükségletek efféle elkülönítése szükségyszerű azok hatékony feltérképezéséhez, párhuzamos vizsgálatuk egyszerre két, eltérő szükséglet-hierarchiát is eredményezhet. (Például egy, a fiziológiai és biztonsági szükségleteit tekintve kielégített és nélkülözést nem ismerő személy az éhség okán – mikroszinten – mégis annak csillapítására, vagyis élelemszerzésre fog törekedni, azonban ez nem befolyásolja abban, hogy a makroszinten felismerhető önértékelés vagy önmegvalósítás céljából egyéb tevékenységet, akár az előbbivel párhuzamosan folytasson.) Az idő dimenzióját tekintve tehát figyelembe véve a kielégített szükségletek jellegét és azok, illetve a kielégítetlen szükségletek motiváló hatását, beszélhetünk rövidtávú (mikro) és hosszútávú (makro) szükségletállapotokról és szükségletkielégítésről, melyek az egyéntől és a tevékenységtől függően lehetnek azonosak, hasonlóak, s eltérők is. Kérdés azonban, hogy az egyik feltárása és megalapozott megismerése mennyiben enged következtetéseket levonni a másik kapcsán. Ahogyan említettem, számos eset-

ben kiegészítették, kritikával illették, olykor cáfolni kívánták Maslow szükség-lethierarchiára vonatkozó elméletét, melyek között leggyakrabban talán az elmélettel kapcsolatos empirikus bizonyítás hiányára, az elméleten belül a kizárólag amerikai értékek alapján felállított modell (etnocentrikus) univerzális értelmezésére és a belső ellentmondások léteire vonatkozó vádpontok jelennek meg (Bouzenita & Wood, 2016). Számos szerző a szükségletkategóriák sorrendiségének megváltoztatása kapcsán, azon belül is a szeretettel összefüggő igények kiemelt szerepének vonatkozásában hívja fel a figyelmet az eredeti koncepció fenntartásokkal való kezelésére (Oved, 2017; Whippman, 2017; Tréhu, 2017; Le Penne, 2017; Rutledge, 2011; Bishop, 2016). Maslow a motivációelmélete során alapvetően az individuumból indult ki, vagyis az egyént és annak kiteljesedését helyezte tézise középpontjába. Ezen a téren máris van olyan, aki a motivációelméletek kapcsán és a Maslow-féle tézis kritikájaként a perszonalizmus és individualizmus, pontosabban az egyén, mint személyiség (personality) és az egyén, mint individuum (individuality) – főleg a metafizikai alapvetések és tényezők figyelmen kívül hagyása mellett – közötti kapcsolatra és az ezzel összefüggő redukcionista megközelítés kétségeire világít rá (Acevedo, 2018). Az egyénre fókuszálva pedig kiváltképpen kétségeket vet fel, és annak tudatában, hogy az empirikus alapokon nyugvó bizonyítások, melyek Maslow tézisének alátámasztani hivatottak, majdnem egészében az Egyesült Államokban láttak napvilágot (House & Aditya, 1997; Mawere et al., 2016), jogosan merülhet fel a kérdés, hogy vajon univerzális, minden társadalomra, kultúrára, közösségre vonatkoztatható elméletről van szó, vagy pusztán az 1900-as évek derekára jellemző, amerikai középosztályt vizsgáló, nyugati típusú, individualista társadalmak tekintetében relevanciával bíró téziszről beszélhetünk (Hofstede, 1984). Ezzel kapcsolatban például van, aki Afrika esetében hangsúlyozza a szükség-lethierarchiának alternatív megvalósulási formáját tekintettel arra, hogy az elsődleges motivációk az afrikai kontinens számos régiójában a szociális interakciókkal és a közösséggel kapcsolatosak (Mawere et al., 2016). De ehhez hasonlóan a Kínai Népköztársasággal kapcsolatban szintén van, aki a kollektivistá társadalom jellegzetességeire hívja fel a figyelmet (Nevis, 1983; Bouzenita et al., 2016), míg vannak, akik az iszlám vallás perspektívájából fogalmazznak meg kritikát Maslow elméletéhez, és amellett, hogy az iszlám megközelítés terén a materialista és spirituális szükségletek harmonikus egyensúlyára hívják fel a figyelmet, a szakirodalom ezen köréből széles körben utalnak olyan művekre, melyek Maslow-t a spiritualitás hiánya és a vallási aspektus elméletből való kihagyása miatt kritizálják (Bouzenita et al., 2016). Hofstede a szükségletek és motivációk, az emberi viselkedés terén átfogóbb perspektívából utal azokra a lehetséges kulturális különbségekre, melyek az individualizmus és kollektívizmus,

a nagymértékű és kismértékű hatalommegosztás, az egyén bizonytalanság elkerülésére vonatkozó magatartásának mérésére használt mérőszámok, a maskulin és feminin társadalom, továbbá a rövid és hosszútávú orientáció és tervezés kapcsán mutatkozhatnak meg (Hofstede, 1984). Ezek alapján tehát óvatosan kell kezelnünk az általunk tárgyalt Maslow-féle elméletet, de legalábbis nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat az ideológiai diverzitásokat, melyek a különböző területek, kultúrák, civilizációk, társadalmi berendezkedések tekintetében a tézis univerzális és holisztikus jellegét kérdőjelezhetik meg (Mawere et al., 2016). A fentiek ellenére Maslow elmélete esszenciális jelentőséggel bír a tudomány szempontjából, és az őt követő időszakban megalkotott motivációelméleteknek remek kiindulópontot jelentett. Immáron – a teljesség igénye nélkül – tudjuk, hogy a szükségletek vizsgálata általában véve az egyénből, mint individuumból indul ki célspecifikus jelleggel felvértezve, mely azt feltételezi, hogy a kielégítetlen szükségletek a fő motiváló tényezők. Az empirikus kiegészítések tükrében határozottan kijelenthetjük, hogy a vallási, etnikai, kulturális, civilizációs, maskulin-feminin társadalmi jelleg alapú különbözőségeket, a szükségletkategóriák között feltételezett hierarchiát tekintve, differens rendszereket eredményezhetnek. Azt is tudjuk, hogy abban az esetben, ha elfogadjuk, hogy a szükségletkategóriák között valamiféle hierarchia figyelhető meg, akkor egy magasabb rendű szükséglet megjelenése nem feltételezi szükségképpen az alsóbb rendű szükséglet teljes körű kielégülését, mi több, akár egyénenként változhat az, hogy egy szükségletkategória megjelenése és motivátorként való feltűnése milyen mértékű – a maslow-i gondolatiságot követve, inkább hány százalékos (Maslow, 1943) – kielégülést feltételez egy alsóbb szinten megnyilvánuló szükségletcsoport vonatkozásában. Továbbá azt is kijelenthetjük, hogy egy cselekvés egyszerre több szükséglet kielégítésére is irányulhat, ahogyan azt is beláthatjuk, hogy egy cselekvés szándékolt és tudatos jellege egy másik szükséglet tudattalan kielégítésére is irányulhat. Végezetül a vallási, etnikai, kulturális, civilizációs, maskulin-feminin társadalmi jelleg alapú különbözőségeket mellett azt is tudjuk, hogy ez a fajta szükségletelemzés akár azonos környezetben élő egyének esetében is eredményezhet eltérő struktúrát, vagyis a hatékony vizsgálat feltételezi a vizsgált alanyokkal készített mélyinterjúk elvégzését és elemzését. Számos további kérdés vár válaszra: például, hogy minden vágy és képesség kibontakoztatása egyben szükséglet is? Minden igény kielégítése szükségszerűen az egyén joga is egyben? Az önértékelés szükséglet vágy, érték, vagy esetleg más szükséglet kielégülésének következménye? Ahogyan arra sem kaptunk még választ, hogy az egyének saját szükségletkielégítésre törekvő magatartása következtében kialakuló célorientált versenyhelyzetben a társadalom és kultúra hogyan képes csillapítani az azonos igények jelenlétét (Acevedo, 2018). Lehetséges, hogy a szükségletkategóriák és azok hierarchikus

elrendeződése a csúcst jelentő önmegvalósítás szükségleteinek bizonyos fokú kielégítése esetén újakezdődnek, az egyes kategóriák ismét a hierarchiát követő metodika szerint motiváló faktorokká válnak, s az alsóbb rendű szükségletektől indulva egy olyan ciklikus folyamatot eredményeznek, melyben az adott ciklusok az egyén szubjektumához kapcsolódóan az igények egyre magasabb minőségű variánsait és magasabb fokú kielégülést eredményező jellegét feltételezik? Abraham Maslow tisztában volt saját koncepciójának határaival, esetleges hiányosságaival. Célja azonban éppen egy olyan motivációs elmélet létrehozása volt, mely a megfelelő mennyiségű és minőségű adathalmazzal már képes megállni a helyét, és közérthető formában hozzájárulni az emberi motiváció és viselkedés mélyebb megismeréséhez (Maslow, 1943).

A szükségletek és motivációk kriminálpszichológiai vonatkozásai

Ahogy a szociális aktusokat általában, a bűnözői viselkedést és kriminális tettet sem érthetjük meg a motivációk nélkül. Mélyen egyetértve Etzioni gondolataival, aki az egyén erkölcsös viselkedéssel vagy erkölcstannal kapcsolatos belső küzdelmét vizsgálta, a társadalom tagjai nem azért követnek el bűncselekményeket mert rosszak, nem azért válnak droghasználókká vagy hagyják el gyermekeiket, mert alapvetően rossz jellemvonásokkal és személyiségjegyekkel bírnak. Az ok – figyelmen kívül hagyva az alapvetően biológiai eredetű betegségeket, illetve mentális zavarokat – e tekintetben az adott társadalmi berendezkedés, jóformán maga a rendszer, az abban való létet övező gazdasági nélkülözés, megfosztás, szociális és politikai kirekesztés és számos egyéb, az egyént alapvetően a megszokott társadalmi létezésről, szokásokról és körülményektől elidegenítő hatás (Etzioni, 2017). A szerző szerint az egyének a szocializáció folyamata révén éppen úgy válnak egy liberális demokráciára jellemző értékeket magán viselő társadalom alkotóelemeivé, ahogyan egy autoriter rezsimévé. Az eltérő rendszerek mellett viszont mindenképpen közös, hogy ezen formációk mindegyikében azokat az egyéneket, akik az adott társadalomban uralkodó, magasabb rendű értékekkel és elvekkel szembe helyezkedtek deviánsnak¹ titulálták. Óvatosságra ad okot, hogy az említett egyének – akik között említhetjük akár a bűnelkövetőket is – azonban nem feltétlenül rendelkeznek eltérő értékrendszerrel, amennyiben mégis és viselkedésüket deviánsnak bélyegzik, úgy éppen a liberális erkölcstan

1 Jelen tanulmány során a deviancia fogalma alatt az adott társadalomban, a többség által elfogadott közös érték- és normarendszertől eltérő magatartás- és viselkedésformákat értem.

és tolerancia lehet az irányadó, pontosabban, hogy ezen egyének inkább csak különböznek az általunk adott időben és helyen megszokottól, s a deviancia stigmatizáló ketrece egy, az idő függvényében rugalmasan kezelendő kategóriaként értékelhető inkább (Etzioni, 2017, 517.). Maslow nyomán azt mondhatjuk, hogy az olyan fogalmak, mint a szadizmus, kegyetlenség, rosszindulat nem mások, mint a belső szükségleteinket, érzelmeinket, teljesítményünket és képességeinket érintő frusztrációra adott agresszív reakciók (Maslow, 1954). Egy adott egyén, szükségleteinek napi szinten történő korlátozása és a kielégülésének elfojtása okán bizonyos esetekben a társadalmilag elfogadott stratégiáktól eltérő módszerekhez nyúl a frusztráció és stressz csökkentése érdekében. Legyen szó akár egy kitűzött cél eléréséből vagy el nem éréséből fakadó frusztrációról, az érzelmi intelligenciából és a belső érzelmi szabályozásból fakadó diszfunkcionalitásokról (érzelmi gyötrelmek és szenvedések csökkentése okán), az egyén kielégüléssel kapcsolatos türelmetlenségéről, az elismerés hiányából fakadó depresszív és kínzó gondolatokról vagy a szociális interakciókat érintő reciprocitás hiányáról, bizonyos egyének esetében ezek akármelyike a bűnelkövetéssel, azon belül emberöléssel kapcsolatos motivátor- és szükséglettenyezők körébe sorolható. Hiszen ezen elkövetők bizonyos értelemben pusztán olyan emberek, akik a frusztrációra, kudarcra vagy váratlan kényelmetlenségekre nem a társadalmilag elfogadott módszerekkel reagálnak (Atkinson et al., 1999, 432-433.), hanem az érzelmi gyötrelmek csökkentésének megoldását – egyéb alternatíva híján – más élet kioltásában látják (akár eltervezett, akár impulzív cselekedetről beszélünk) (Hoffman, 2017). A kriminális tetteket persze számos szükséglet típus kielégítésére irányuló belső késztetés indukálhatja: a teljesség igénye nélkül ide tartozik az élelem, a szexuális vágy, a pénz vagy egyéb materiális haszonszerzés, a biztonságérzet fenntartása, a féltékenység és a szeretet kielégülése, a hatalomgyakorlás, az önbecsülés és az azzal kapcsolatos bosszú, illetve a presztízs is. Azonban nem érthetjük meg pusztán azzal az elkövetői motivációt, hogy frusztrálnak és bosszúsna tituláljuk az elkövetőt. Specifikusan a bűncselekmények legdrasztikusabb válfaját, az emberölést tekintve elmondható, hogy az ölési cselekmények jellege és a cselekménnyel kapcsolatban előforduló motívumok gyakorisága akár az adott ország kultúrájától, az erőszak elterjedtségétől vagy az általános közbiztonságtól is függhet (Bolyky, 2017a). Általánosságban a bűnözéssel kapcsolatos okok talán legegyszerűbben társadalmi és egyéni-pszichikai okokra vezethetők vissza, amelyek során többek között olyan, bűnözést befolyásoló tényezőket említhetünk, mint a szegénység, a gyors elszegényedéssel vagy meggazdagodással együtt járó társadalmi diszparitások növekedése, a közvetlen környezeti hatások mellett a társadalmat átfogó érték- és normarendszer, valamint annak változása, az iskolázottság foka, továbbá a szülők kriminogén hatása (Enyedi et al., 1991;

Gönczöl, 1993; Déri, 1991). Balogh Sándor pedig az érték- és normarendszeren belüli változások mellett többek között diszfunkcionális makroökonómiai folyamatokról, majd az az által generált mikroökonómiai környezetről, azon belül is a különböző családtípusokról ír, amelyek alapjaiban lehetnek hatással a problémáival magára maradt egyén devianciára való hajlamára (Balogh, 1992). Hasonlóan e felosztáshoz, beszél a bűnözés okainak háttéréről Bakóczi Antal is (Bakóczi, 1991). Említést érdemel a 2018-as texasi iskolai lövöldözést követően általánosított modell, amely a bűnelkövetőket jellemző motivációkat (szükségleteket) három fő kategóriába sorolta. A pénzügyi kapzsiság, a szexuális, nemi vágy és a hatalomra való törekvés (Wallace, 2018) alkotta hármas kategorizáláshoz hasonlóan Morall a pénzügyi és szexuális vágyak mellett további két, a szeretet által vezérelt (például az eutanázia egyes esetei) és a gyűlölet által motivált emberölési kategóriákra bontja az ilyen típusú eseteket (Morall, 2006).

De vajon beszélhetünk egyáltalán a bűnözés, ebben az esetben pedig az emberölések mögött rejlő (általánosítható) indítékokról, okokról? Van, ahol határozottan megfogalmazódnak az emberölést elkövető személyeket illető szándékok és motivációk tekintetében a gazdasági, társadalmi, erkölcsi, kulturális, vallási, politikai berendezkedések és nézőpontok különbözőségeiből adódó eltérések, mi több, már egy öt kategóriát felvonultató, emberölésért elítélt fogvatartottak vizsgálatán alapuló modellt – felhívva a figyelmet annak kizárólagos iráni sajátosságaira is – empirikus, kvalitatív adatokon alapuló interjúztatás segítségével fel is állítottak egyes szerzők (Alavijeh et al., 2015). A hazai szakirodalomban Pintér Tibor, az interjúk helyett kérdőíves vizsgálattal² operáló kutatását kell megemlítenünk. Ennek alapja a közvetlenül a Szegedi Fegyház és Börtönben, letöltendő szabadságvesztés büntetésüket nagyrészt³ erőszakos bűncselekmény elkövetéséért töltő férfi bűnözőkkel, a célnak megfelelően kialakított kérdőívek segítségével végzett vizsgálat volt (Pintér, 2008). A 40 résztvevő által összesen 38 értékelhető kérdőív kitöltésével, majd azok vizsgálata révén következtetések születtek a családi élet, a szülők és családi bűnelkövetés gyermekre és annak jövőbeli magartására vonatkozó és azzal kapcsolatos, eddig feltételezett összefüggések, továbbá az anya-gyermek kapcsolat elégtelenségeiből származó, későbbi bűnelkövetési hajlandóságot befolyásoló faktorok megkérdőjelezésére. Pintér az általa vizsgált résztvevők körében arra jutott, hogy az egzisztenciális okok nem játszottak szerepet a bűnelkövetés tekintetében. Ezzel kapcsolatban fontosnak tartom azonban

2 A kérdőív 17 – többnyire zárt típusú – kérdést tartalmazott, s leginkább a bűncselekmény elkövetőjének háttérére, azon belül is specifikusan az elkövetőt érintő, múltbéli anya-gyermek, család-gyermek kapcsolatra fordította a figyelmet.

3 A 40 megkérdézettből csak az emberölésért felelősségre vont és elítélt bűnözők 29-en voltak, ami az én esetemben szintén növeli a kutatás jelen dolgozattal kapcsolatos relevanciáját.

megjegyezni, hogy a megfelelő egzisztenciális háttér nem jelenti azt, hogy egy adott bűncselekményt ne hajthatnának végre ilyen irányú haszonszerzés okán.

A fent tárgyaltak ellenére továbbra sem tudjuk, hogy az elkövetők – gondoljunk itt akár emberölés vagy annak kísérletének elkövetőire – által elkövetett bűncselekmények milyen szükséglet kielégítése okán kerültek végrehajtásra. Továbbá nincs tudomásunk arról, hogy az egyes szükségletek, szükségletkategóriák kielégítettsége feltételezi-e, hogy a bűncselekmény, jelen esetben az emberölés, vagy annak kísérletének elkövetését egy másik, kielégületlen szükségletcsoportba tartozó igény kielégítésére irányuló viselkedés, magatartás indukálta-e, s ezen szükségletek között és az elkövetőre vonatkozó egyéb szükségletkielégülést befolyásoló tényező között milyen – ha egyáltalán van – kapcsolat feltételezhető és ismerhető meg. Ezen kívül az sem tisztázott, hogy egyes szükségletek kielégített vagy kielégítetlen jellege befolyással van-e a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatos tényezők (például a brutalitás mértékére, az elkövetés eszközére, az elkövetés módjára, az elkövetői alakzatra stb.) valamelyikére. Azt azonban tudjuk, és a kutatás módszertani ismertetőjét, valamint az eredmények közlését megelőzően szükség-szerű megemlíteni, hogy Magyarország vonatkozásában a nemzetközi trendhez hasonlóan (URL1) mind a szándékos befejezett emberölések számát – beleértve a kísérleteket is –, mind azok elkövetőit tekintve folyamatos csökkenés figyelhető meg az utóbbi években (1. számú táblázat), melynek során a kísérletek és befejezett esetek közel azonos mennyiségben vannak jelen. A csökkenő tendencia ellenére azonban a minősített esetek gyakoribb előfordulása, a cselekmények brutalitásának növekedése és a kiszabott tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésre ítélték számának növekedése figyelhető meg (Bolyky, 2017b).

Év	Befejezett szándékos emberölések és kísérletek száma	Befejezett szándékos emberölések és kísérletek elkövetőinek száma
2011	275	290
2012	221	244
2013	243	284
2014	235	234
2015	185	193
2016	199	197

1. számú táblázat: A Magyarországon regisztrált szándékos befejezett emberölések és kísérletek, valamint ezek elkövetőinek száma 2011–2016 között.⁴

Forrás: Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENyÜBS) adatok alapján (Bolyky, 2017b, 52.)

4 A táblázatban szereplő adatok az adott évben regisztrált esetek számát mutatják, ellenben az általam elemzett 2012 és 2014 közötti ügyek az adott évben jogerősen lezárt eseteket prezentálják, és ez az oka az adatokban mutatkozó későbbi eltéréseknek.

A kutatás módszertana

A Max Planck Partner Group kötelékében, a Balkan Criminology keretein belül a Balkan Homicide Study egy 2016-ban, nyolc délkelet-európai állam – Albánia, Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Koszovó (amennyiben szuverén államként tekintünk rá), Macedónia, Románia, Szerbia és Törökország – részvételével indult empirikus kutatás, amely az államok társadalmi és jogi sajátosságai és struktúrája mellett az emberölésekkel kapcsolatos fenomenológiába is betekintést enged.⁵ A kutatás során – Törökország kivételével – a 2012–2014 közötti periódusra vonatkozóan, a fent említett országokból folyt adatgyűjtés emberölés és emberölés kísérletének tárgyában, lezárt ügyek vizsgálata révén, amely segítségével többek között olyan területeken felmerült kérdésekre kaphattunk választ, mint az elkövetők és áldozatok karakterisztikája, az áldozat és az elkövető közötti kapcsolat, az elkövetések körülményei, az elkövető szervezett bűnözéssel kapcsolatos esetleges tevékenysége, büntetőeljárásjogi karakterisztikák (URL2). Az ezen együttműködés során készült elemzéseknek azonban csak egyes részei voltak relevánsak jelenlegi munkám során, s fontos hangsúlyozni, hogy a kérdőívek nem is a jelen dolgozatban megfogalmazott célok érdekében lettek összeállítva. A kutatás során a már lezárt ügyek elemzése, az akták vizsgálata lehetővé tették, hogy olyan iratokba is betekintést nyerjünk, mint az elmeorvos-szakértői és pszichológus-szakértői vélemények, tanú- és gyanúsítottai vallomások, kihallgatási jegyzőkönyvek és környezetanulmányok. Miközben a kutatói objektivitás – már, ha létezik ilyen – az ilyen típusú ügyelemzéssel a távolságtartás előnyére támaszkodhatott, addig ilyen kutatási témában az interakciókon alapuló közvetlen adatszerzés növelhetné az eredmények érvényességét és az aktákban meg nem jelenő információk, adatok megszerzéséhez biztosíthatna hatékonyabb terepet. Az ügyek alapján létrejött elemzések, kérdőívek nem egységes protokoll alapján készültek, azonban úgy gondolom, hogy az ilyen típusú bűncselekmények komplexitására és a motivációk esetleges bonyolult összefüggéseire tekintettel ez érthető. Külön a bűncselekményre, az elkövetőre, az áldozatra, az elkövető és az áldozat közötti kapcsolatra, illetve – több személy életének veszélyeztetése esetén – az áldozatok közötti kapcsolatra vonatkozó kérdőívek segítségével vizsgáltam a 2012 és 2014 közötti időszakban jogerősen lezárt 599⁶ darab emberölés és em-

5 A kutatásban hazánkból Bolyky Orsolya és Sárík Eszter, az Országos Kriminológiai Intézet munkatársai vettek részt.

6 Az eredetileg 613 ügy közül kettőnél nem lett rögzítve az ügyszám, további 12-nél pedig kétséges volt az ügyek sorszámozásából és ügyszámából adódó hovatartozás, ezért jelen dolgozatban ezeket kizártam az elemzési körből.

berölés kísérletét integráló ügyszámhoz, 706⁷ darab, e bűncselekményekért jogerősen elítélt elkövetőt tartalmazó adatbázist, és az e tekintetben összesített 690 darab áldozatról készült adatszámot. Az emberölés alapesetével, minősített esetével vagy privilegizált esetével kapcsolatban született ítéletek száma 322 (54%), míg az ugyanezen kategóriák esetében megnyilvánuló kísérletek száma 277 (46%). Mindezek figyelembevételével a módszertan alapja, hogy az eredeti kérdőívben szereplő kérdések közül az arra alkalmasakat és az azokra adott válaszokat négy tágabb szükségletkategóriába rendeztem, azokat a kérdéseket pedig, amelyek irrelevánsnak bizonyultak, figyelmen kívül hagytam (2. számú táblázat). Az alapvetően önmegvalósításként értelmezett, vagy ehhez hasonló megjelöléssel ellátott szükségletkategóriát kizártam, mivel kérdőíves felmérés segítségével annak mérése nehézségekbe ütközik, továbbá az általam használt kérdéssor sem tartalmazott erre vonatkozóan adatokat. A négy szükségletkategória közül – a Maslow-féle rendszert követve, az áttekintett szakirodalom figyelembevételével, s az eredeti architektúrát némiképp átértelmezve – az első a fiziológiai igények, illetve valamilyen anyagi, materiális hasznoszerzés és szükségletkielégítés. A második a biztonsággal kapcsolatos igényeket tömöríti, ami felöleli mind a pénzügyi, mind a világnézettel, lakhatással és munkahellyel kapcsolatos tényezőket. A harmadik a szeretettel és valahova tartozással kapcsolatos szükségletek csoportja, amely esetében ide sorolom a párkapcsolattal, családdal és a tágabb társadalmi csoportokkal kapcsolatos normák, önszefüggések, szociális interakciók által nyújtott szociális biztonságot (amely különbözik az előző kategóriában említett biztonsági elemektől). Ugyanakkor a féltékenység is ide tartozik (Bolyky, 2017b), hiszen az az emberölést elkövető bűnözők esetében inkább a birtoklásvágyat, leválási képtelenséget és különböző kötődési zavarokat testesíti meg, mintsem valódi szerelmet. A negyedik pedig az önértékeléssel, önbecsüléssel kapcsolatos szükségletcsoport.

Az első kategóriába hét, a másodikba öt, a harmadikba hét, a negyedik csoportba pedig négy kérdés, azaz változó került. Az adott kielégületlen és kielégült változók aránya határozta meg azt, hogy maga a kategória kielégült-e, vagy sem. Ennek alapjául a 60%-os határt tekintettem mérvadónak, vagyis amennyiben egy adott kategória kapcsán az ahhoz tartozó változók legalább 60%-ban kielégítettek, úgy az egész kategória kielégültnek tekintendő az adott elkövető

7 Az elkövetőkre vonatkozó kérdőívvel szemben a bűncselekményre vonatkozó kérdőívek során eredendően összesen 717 elkövetőt rögzítettek. Az eltérés abból adódhat, hogy kizárólag az emberölés vagy annak kísérletéért elítélt elkövetőket vontuk az elemzési körbe, az ítélethozatalkor egyéb bűncselekményért elítélt elkövetők rögzítésére a bűncselekményi kérdőív során kért számszerű megjelölésnél, adatrögzítési hibából adódóan sor kerülhetett. Ebből az okból kifolyólag az elkövetőkre vonatkozó kérdőívek összesített adatait (706 darab) használtam a munkám során.

esetében. Az első csoportot illetően ez legalább öt változó kielégülését feltételezi a hétből (71%), hiszen négy esetében (57%) még kielégületlennek számít a szükségletcsoport. E gondolatmenetet követve a második kategória vonatkozásában ötből háromnak, a harmadikban az elsőhöz hasonlóan hétből ötnek, míg a negyedik csoport tekintetében négyből három változónak kell kielégülnie az adott alapszükségletcsoport kielégületlenségének elkerülése végett.

I. Fiziológiai alapszükségletek (5/7)⁸	II. Biztonsági alapszükségletek (3/5)	III. Szeretet és hovatartozás alapszükségletek (5/7)	IV. Önértékelés és önbecsülés alapszükségletek (3/4)
Enyhítő körülmények – súlyos egészségügyi probléma (I/1)	Jövedelem (II/1)	Családi állapot (III/1)	Jövedelem (IV/1)
Enyhítő körülmények – anyagi helyzet (I/2)	Munkaviszony (II/2)	Gyermekek száma (III/2)	Iskolai végzettség (IV/2)
Szerfüggőség (I/3)	Enyhítő körülmények – anyagi helyzet (II/3)	Enyhítő körülmények – kifejezett bűntudat; a bűncselekmény következményei megviselték az elkövetőt (III/3)	Motiváció – bosszú; bűncselekményhez kapcsolódó bosszú (IV/3)
Jövedelem (I/4)	Motiváció – nyereségvágy pénz megszerzése céljából (II/4)	Súlyosító körülmények – bizalommal való visszaélés; elkövető hazudozása (III/4)	Motiváció – személyes becstület (IV/4)
Motiváció – nyereségvágy pénz megszerzése céljából (I/5)	Motiváció – gyűlölet, előítélet (vallás, származás vagy szexuális beállítottság); gyermekbántalmazással kapcsolatos; bűnüldöző szervvel való konfrontáció (II/5)	Motiváció – különélés/válás; féltékenység (III/5)	
Motiváció – szexuális (I/6)		Motiváció – általános konfliktus távolabbi rokonok között; vérrokonok közötti viszályok (III/6)	
Motiváció – pénz megszerzése drog vásárlása céljából; drog megszerzése; drogos tranzakcióhoz kapcsolódó motívum (I/7)		Elkövető és sértett kapcsolata – férj/feleség/partner; közeli családtag, nagyon közeli barát (III/7)	

2. számú táblázat: A négy szükségletkategória és az azokhoz tartozó kérdések, változók.
 Forrás: A szerző saját szerkesztése

8 Azt jelöli, hogy az adott kategória kielégüléséhez hány változónak kell kielégülnie az összes közül.

Annak kapcsán, hogy az egyes kategóriákhoz tartozó változók mikor tekinthetők kielégítettnek vagy kielégítetlennek a következőket kívánom megjegyezni, felhívva a figyelmet, hogy a változókra, azaz kérdésekre vonatkozó, kielégítetlenséget jelölő válaszokat emelem ki, azok ellentettjei, s a nem említett válaszlehetőségek a kielégülés melletti oldalon értelmezendők.

Fiziológiai alapszükségletek

A változók kielégületlenek, amennyiben az adott ügy esetében a bíróság az ítélet kiszabásakor enyhítő körülményként vette figyelembe az elkövető vonatkozásában annak súlyos egészségügyi problémáját (I/1), anyagi helyzetét (I/2). A szerfüggőség tekintetében (I/3), amennyiben egy elkövető esetében bármilyen irányú addikció (alkohol; lágy drogok; kemény drogok; gyógyszerfüggőség vagy ezek variációi) rögzítésre került, továbbá, ha a jövedelem (I/4) kapcsán a négy kategória (nincs; átlag alatti; átlagos; átlag feletti) közül az adott elkövető esetében átlag alatti jövedelemről vagy a jövedelem hiányáról beszélünk (annak a torzító tényezőnek a tudatában is, ha egy fiatal elkövető esetében az anyagi biztonság például a szülők részéről biztosított) szintén kielégületlenségről beszélünk⁹, ahogyan abban az esetben is, ha a motivációra irányuló kérdés kapcsán a válaszlehetőségek között megjelent a nyereségvágy pénz megszerzése céljából (I/5), a szexuális (I/6) motívum, valamint, ha a motivációval kapcsolatban külön kategóriaként szerepelt a pénz megszerzése drog vásárlása céljából, drog megszerzése, illetve a drogos tranzakcióhoz kapcsolódó motívumok (I/7) közül akár csak egy is.

Biztonsági alapszükségletek

A jövedelem (II/1), illetve az anyagi helyzet enyhítő körülményként való értelmezése (II/3) tekintetében az előző bekezdésben megfogalmazott gondolatokra utalok. A munkaviszony (II/2) szintén a kielégületlenség irányába hat, amennyiben a három válaszlehetőség közül (nem – azaz nincs munkahelye; igen – azaz van munkahelye; nyugdíjas) a vizsgált elkövető nem rendelkezett bejelentett, állandó munkahellyel. Az előző kategóriához hasonlóan, amennyiben a motivációk között rögzítésre került a nyereségvágy pénz megszerzése céljából (II/4), valamint a világnézeti és szemléletbeli, ideológia alapú biztonságérzet

9 A BHS kutatás során a nemzeti átlagjövedelemhez viszonyítottunk, pontosabban a 2017 novemberében Magyarország tekintetében megállapított nettó átlagkeresettel (családi kedvezmény nélkül), azaz 195.700 forinttal, kétgyermekes családoknál 203.600 forinttal operáltunk. A kitöltésnél, a nettó átlagkereset tekintetében, 200.000 forintot vettünk figyelembe.

és az eltérő beállítottság miatti veszélyérzetet előidéző vallás, származás vagy szexuális beállítottság miatti gyűlölet, előítélet (II/5), akkor szintén az adott változó kielégületlenségéről beszélhetünk. A gyermekbántalmazással kapcsolatos motívum vagy a bűnüldöző szervvel való konfrontáció (II/5) rögzítése az életkörülményekben való nem kívánt változás, a lelepleződés veszélye, továbbá egyes társadalmi szerepek között, például a szülői szerepekhez kapcsolódó tekintély és státuszbiztonság hiánya és sérülése révén jelöli a kielégületlenséget, míg utóbbi esetben a szabadságtól való megfosztás lehetősége az, ami a biztonságérzet kielégületlenségét erősíti.

Szeretet és hovatarozás alapszükségletek

A családi állapot (III/1) kapcsán az öt válaszlehetőség közül (házas; egyedülálló; elvált; özvegy; házasság nélküli párkapcsolat/élettársi kapcsolat; egyéb: például eljegyezve, válófélben)¹⁰ az egyedülálló, az elvált és az özvegy válaszok jelölik e változó kielégületlenségét, míg a gyermekek számánál (III/2) az, ha az elkövetőnek egy gyermeke sem volt, tekintve, hogy a párkapcsolati és gyermek iránti igény, azok léte alapvetően képes növelni az e kategória során említett szociális interakcióval kapcsolatos biztonságérzetet. Az enyhítő körülmények esetében a kifejezett büntudat, vagy a bűncselekmény következményei megviselték az elkövetőt (III/3) válasz hiánya esetén, a súlyosító körülmények tekintetében pedig a bizalommal való visszaélés vagy az elkövető hazudozása (III/4) közül legalább az egyik rögzítése az, ami a változók kielégületlenségét jelölik. Amennyiben a motiváció rögzítésekor a válaszlehetőségek között az egyik változó esetében a különélés/válás vagy féltékenység (III/5), a másik változó tekintetében az általános konfliktus távolabbi rokonok között vagy a vérrokonok közötti viszályok (III/6) megjelenik, mint motívum, az a változók kielégületlenségét mutatják. E gondolatmenetet követve pedig az elkövető és sértett közötti kapcsolat (III/7) esetében az öt válaszlehetőség (férj/feleség/partner; közeli családtag – nagyszülő, szülő, gyerek, testvér tekintet nélkül a vérségi kapcsolatra; távolabbi rokon – valamennyi rokon, aki nem közeli családtag; barát – csak nagyon közeli barát; egyéb ismerős – például kolléga, iskolatárs, edzéstárs stb.) közül az első, második és a negyedik (férj/feleség/partner; közeli családtag, nagyon közeli barát) jelöli a kielégületlenséget.

10 Habár a kérdőíves rögzítés során egyszerre több válaszlehetőséget is feltüntettünk (például egyszerre elvált és élettársi kapcsolatban él), az adatbázis használatakor ezek a variációk már nem álltak rendelkezésemre.

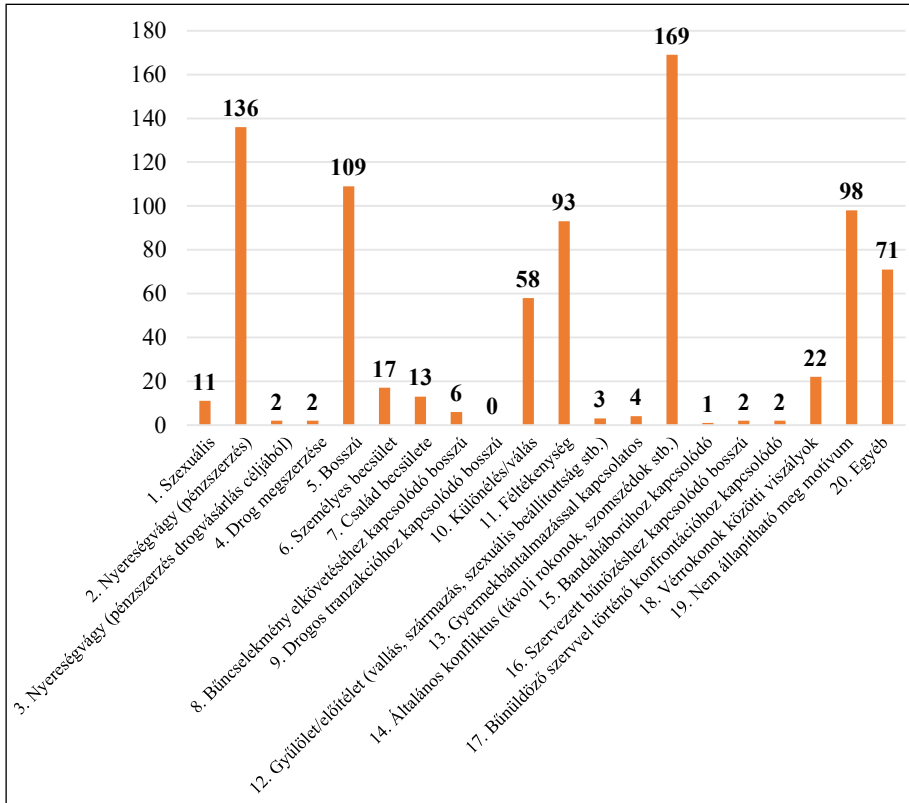
Önértékelés és önbecsülés alapszükségletek

Ebben a kategóriában a változók kielégületlenségéről beszélünk, ha a jövedelem (IV/1) – a korábbiakhoz hasonlóan – esetében a nincs vagy az átlag alatti jövedelem került rögzítésre. A legmagasabb iskolai végzettség (IV/2) tekintetében azonban a változó kielégületlenségét a nyolc válaszlehetőség közül (semmilyen; általános iskola; középiskola, érettségit nyújtó vagy szakiskola; felsőbb iskola; BA-képzés; Master képzés; PhD fokozat; egyéb, konkrétan) az első (nincs semmilyen iskolai végzettsége) és a második (általános iskolai végzettséggel rendelkezik) válasz jelöli. A motiváció vonatkozásában e kategória terén az egyik változó esetében a bosszú vagy bűncselekményhez kapcsolódó bosszú (IV/3) motívumok valamelyikének a rögzítése, míg a másik változó kapcsán a személyes becület (IV/4) jelölése az, ami a kielégületlenséget mutatják. Az így felállított kategóriarendszer alapján tehát első körben megvizsgáltam, hogy az adott változók kielégítettnek vagy kielégítetlennek tekintendők. Ezt követően azt vizsgáltam meg, hogy a 706 elkövető – a változók kapcsán említett 60%-os küszöb-re tekintettel – egyenként kielégültek vagy kielégületlennek tekintendők-e az egyes kategóriák kapcsán, majd azt vizsgáltam, hogy az összesítés során hogyan oszlanak meg az elkövetők a kielégülés állapotai között a négy szükségletkategória tekintetében (például a négy változós önértékelés kategóriájában hányan vannak, akik 0%, 25%, 50%, 75% és 100%-ban kielégültek). Végezetül az elkövetőkre vonatkozóan párhuzamosan tekintettem át a felállított négy kategória kielégült vagy kielégületlen állapotait és csoportosítottam az elkövetőket a kielégületlen kategóriákat illető lehetséges 16 variációnak megfelelően.

A kutatás eredményei

Mielőtt a kielégített és kielégítetlen változók, kategóriák kapcsán kapott eredményekre térnék, érdemesnek tartom, hogy egy pillantás erejéig figyelmünket az elkövetői kérdőív keretein belül rögzített, bűncselekményekkel kapcsolatos motívumokra fordítsuk (négy esetben nem került rögzítésre motívum), amely esetben nemcsak a büntetőjogi minősítés szempontjából, hanem kriminológiai értelemben is rögzítésre kerültek az adatok, s egyszerre több motívumot is megjelölhettünk a kitöltés során. Amennyiben figyelmen kívül hagyjuk az egyéb (az elkövetők 9%-ánál került rögzítésre), illetve a nem állapítható meg motívum kategóriákat (12%), és pusztán az így megmaradt 18 válaszlehetőséget tekintjük, akkor a 2012 és 2014 között jogerősen lezárt emberölés és emberölés kísérletek kapcsán vizsgált 706 elkövetőre vonatkozóan azt állapíthatjuk meg,

hogy a távoli rokonok, szomszédok, ismerősök közötti általános konfliktusok (az elkövetők 25%-a) mellett a nyereségvágy pénzszerzés céljából (19%) és a bosszú (15%) a leggyakrabban előforduló motiváció, de számos esetben megfigyelhető a féltékenység (13%) és a különélés/válás (8%) miatt végrehajtott cselekmény is (1. számú ábra).



1. számú ábra: A 2012 és 2014 között jogerősen lezárt emberölés és emberölés kísérletek kapcsán vizsgált 706 elkövetőre vonatkozó motívumok eloszlása
 Forrás: A szerző saját szerkesztése

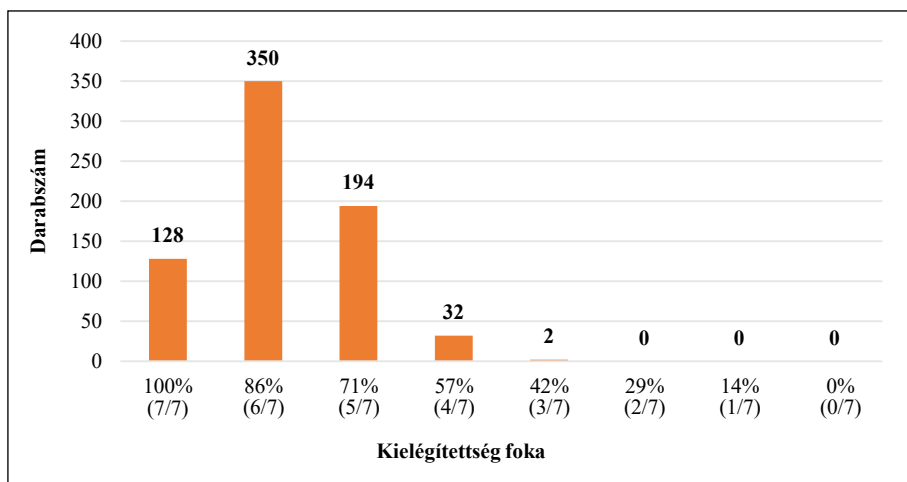
A 3. számú táblázat szemlélteti az adatok, változók rendszerezésének metodikáját, és azt, hogy az adott kategóriához tartozó változók kielégítetlenek (sötét-szürke színű cellák) avagy kielégítettnek minősülnek-e az előző, módszertant tárgyaló fejezetben leírtak alapján. A sorrendben egymást követő változókat megelőző oszlop („Hány kielégítetlen?” című oszlop) pedig azt mutatja meg, hogy az egyes elkövetők tekintetében (a sorok elkövetőket jelölnek), az adott kategóriában hány változó minősült kielégítetlennek, ez alapján pedig az ebben

az oszlopban jelölt sötétszürke cellák illusztrálják azokat az egyéneket, akik esetében kielégületlennek számít az adott kategória.

			FIZIOLÓGIAI SZÜKSÉGLETEK (7)							
Ügy sor-száma	Elkövető sor-száma	Elkövető neve	Hány kielégítetlen?	1. változó	2. változó	3. változó	4. változó	5. változó	6. változó	7. változó
1	1	1	3	16; 19; 22; 5; 9	16; 19; 22; 5; 9	5	2	2	2	2
2	1	1	2	1; 16; 7	1;16;7	1	2	19	19	19
3	1	1	1	15; 20	15;20	1	4	11; 5	11; 5	11; 5
4	1	1	4	19; 5; 7	19; 5; 7	5	2	1; 2	1; 2	1; 2
5	1	1	1	15; 19; 3; 5	15; 19; 3; 5	5	3	5	5	5
...										
607	1	1	0	15; 16; 1 7 ; 19;3; 7	15; 16; 17; 19; 3; 7	5	3	14	14	14
			BIZTONSÁGI SZÜKSÉGLETEK (5)							
1	1	1	3	2	1	16; 19; 22; 5; 9	2	2		
2	1	1	1	2	3	1; 16; 7	19	19		
3	1	1	0	4	3	15; 20	11; 5	11; 5		
4	1	1	2	2	3	19; 5; 7	1; 2	1;2		
5	1	1	0	3	2	15; 19; 3; 5	5	5		
...										
607	1	1	0	3	3	15; 16; 17; 19; 3; 7	14	14		
			SZERETET ÉS HOVATARTOZÁS (7)							
1	1	1	2	2	1	16; 19; 22; 5; 9	17; 20; 3; 4	2	2	0
2	1	1	2	1	3	1; 16; 7	19; 3; 7	19	19	2
3	1	1	4	3	2	15; 20	10; 7	11; 5	11; 5	1
4	1	1	3	3	3	19; 5; 7	1; 12; 13; 20; 3	1; 2	1; 2	5
5	1	1	2	5	2	15; 19; 3; 5	10; 2; 20; 7	5	5	1
...										
607	1	1	2	1	3	15; 16; 17; 19; 3; 7	20	14	14	2
			ÖNÉRTÉKELÉS ÉS ÖNBECSÜLÉS (4)							
1	1	1	2	2	2	2	2			
2	1	1	2	2	1	19	19			
3	1	1	1	4	3	11; 5	11; 5			
4	1	1	1	2	3	1; 2	1; 2			
5	1	1	1	3	3	5	5			
...										
607			1	3	2	14	14			

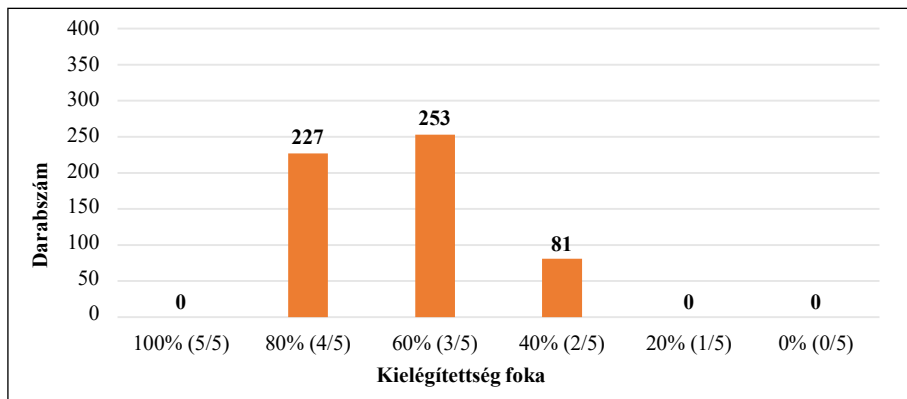
3. számú táblázat: A kielégített és kielégítetlen változók és kategóriák rendszerezése a kutatás során
 Forrás: A szerző saját szerkesztése

Az így kapott összesített eredmények alapján elmondhatjuk, hogy míg az I. Fiziológiai alapszükségletek kategóriában csupán 34 kielégítetlen egyén szerepel, addig ez a szám a II., III., IV. kategória kapcsán rendre 81, 332, 351. Ez azt jelenti, hogy az elkövetők körében, a legalapvetőbb fiziológiai és materiális szükségletek tekintetében az egyének 95%-a, a biztonsági és materiális igények vonatkozásában azok 89%-a kielégítettnek számít, azonban a szeretet és hovatartozás szükségletkategória tekintetében már csak az elkövetők 53%-a, míg az önértékelés és önbecsülés kapcsán már csak az egyének 50%-a tekinthető kielégítettnek. Ezeket pedig annak tudatában kell szemlélni és értékelni, hogy a kielégülés már a 60%-os küszöb elérésével is akár megvalósulhat bizonyos esetekben. Amennyiben a kielégülés állapotait kategóriákra bontva szemléljük, láthatóvá válik, hogyan oszlanak meg a szükségletcsoportok kapcsán például a változók alapján teljesen kielégített és kielégítetlen elkövetők, s miképpen oszlik meg az elkövetők száma a 60%-os küszöb feletti és az az alatti kielégülés esetén. Az I. kategóriára vonatkozóan a 2. számú ábra szemlélteti az elkövetők kielégítettségállapotok szerinti megoszlását, míg a II. kategóriát az 3. számú, a III. csoportot a 4. számú, míg a IV. szükségletkategóriát az 5. számú ábra illusztrálja. Az I. szükségletcsoport kapcsán tehát az látható, hogy a már említett 34 darab, e szükségletek terén kielégítetlen egyén mellett (aki esetében a hét változó közül legalább három így is kielégül) 672-en kielégítettnek minősülnek, ezek közül is 128 egyén esetében, az összes elkövető 18%-ának kapcsán 100%-ban kielégült állapotról beszélhetünk (2. számú ábra).



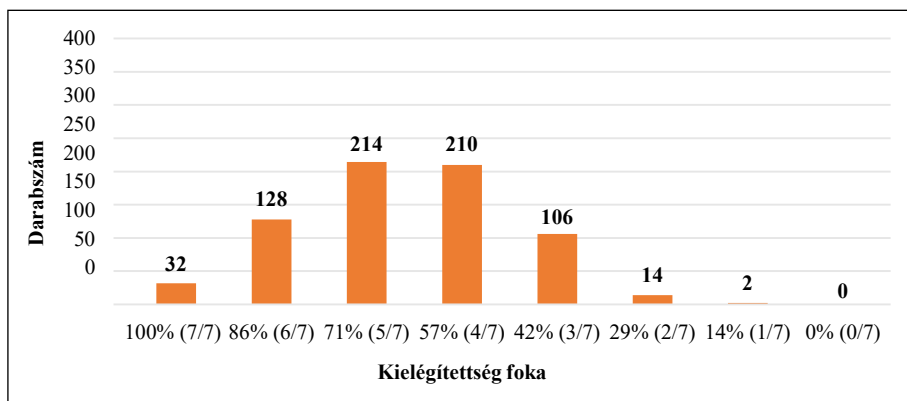
2. számú ábra: A fiziológiai alapszükségletekre vonatkozó kielégítettségállapotok gyakorisága a vizsgált 706 elkövető esetében
 Forrás: A szerző saját szerkesztése

A II. kategória kapcsán, a 81 darab 60%-os küszöb alatti elkövető tekintetében sem tudunk teljesen kielégületlen egyént említeni, s a változók számának kapcsán különösen fontos megjegyezni, hogy az éppen 60%-ot elérő, és ezzel kielégült egyénnek minősülő személyek az összes elkövető 36%-át teszik ki, teljes kielégülésre pedig egyáltalán nincsen példa a 706 elkövető között (3. számú ábra).



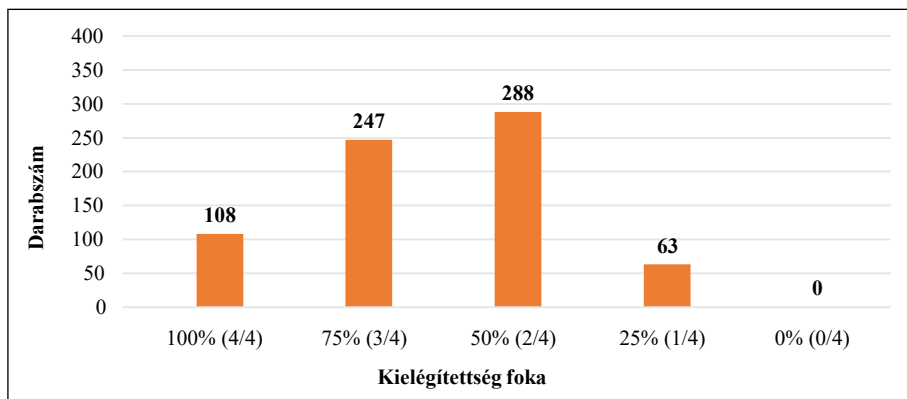
3. számú ábra: A biztonsági alapszükségletekre vonatkozó kielégítettségállapotok gyakorisága a vizsgált 706 elkövető esetében
 Forrás: A szerző saját szerkesztése

A III. szükségletkategória vonatkozásában a 332 kielégületlen (210 személy az 57%-os kielégült állapottal a 60%-os küszöböt éppen nem éri el) mellett 374 kielégült személyről beszélhetünk, s utóbbiak közül az elkövetők 5%-a az egyes változók mindegyikét tekintve kielégültnek számít (4. számú ábra).



4. számú ábra: A szeretet és hovatartozás alapszükségletekre vonatkozó kielégítettségállapotok gyakorisága a vizsgált 706 elkövető esetében
 Forrás: A szerző saját szerkesztése

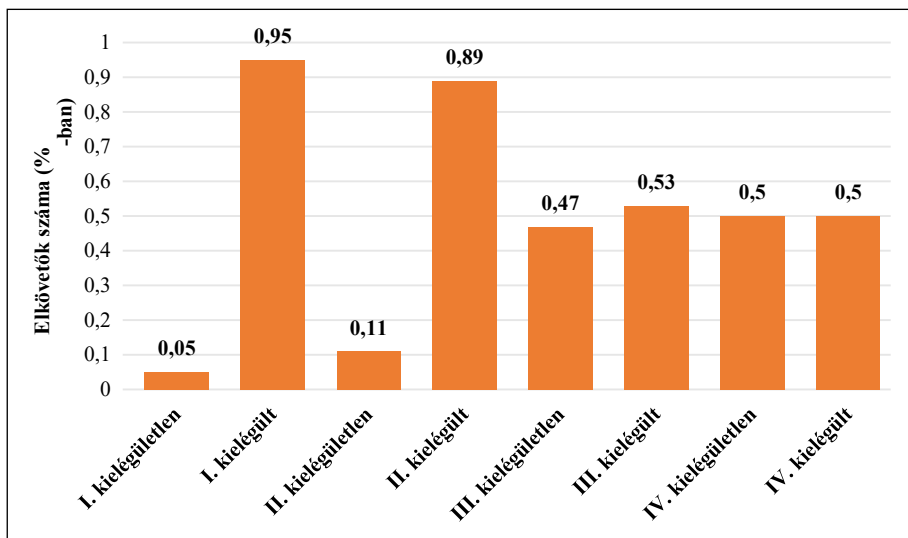
A IV. kategória kapcsán pedig – habár a változók kis száma problémát okozott – elmondhatjuk, hogy nem volt olyan elkövető, aki a változók alapján teljesen kielégületlennek minősült, azonban így is a legnagyobb arányban e kategória kapcsán beszélhetünk kielégületlenségről, hiszen, amint azt említettem, itt majdnem az elkövetők felénél (351 darab) nem beszélhetünk legalább 60%-ban kielégült állapotról (5. számú ábra).



5. számú ábra: Az önértékelés és önbecsülés alapszükségletekre vonatkozó kielégítettségállapotok gyakorisága a vizsgált 706 elkövető esetében
 Forrás: A szerző saját szerkesztése

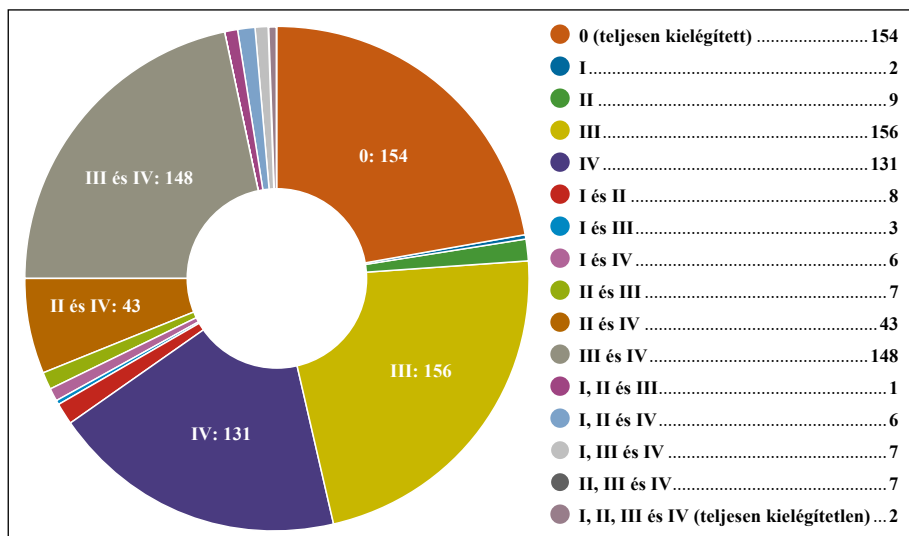
Ha a kielégített és kielégítetlen elkövetők számát tekintjük az egyes kategóriák kapcsán, azt figyelhetjük meg, hogy míg az első két szükségletcsoport esetében a kielégült és kielégületlen elkövetői kör egymáshoz viszonyított arányát tekintve releváns eltérésekről beszélhetünk, addig a III. és a IV. kategória kapcsán a két csoport közel azonos súllyal bír. Továbbá a kielégületlen elkövetők számában permanens növekedés figyelhető meg (5%–11%–47%–50%), ebből pedig következik, hogy a kielégült elkövetők esetében éppen ellenkezőleg, a számok folyamatos csökkenést mutatnak (95%–89%–53%–50%) (6. számú ábra).

A fentieket követően sor került az elkövetők kielégítetlen szükségletkategóriák szerinti csoportosítására. Ebben az esetben a 706 személy, a négy kategóriát figyelembe véve, összesen 16 féle variáció szerint került besorolásra. Így a korábbiak során felmerült átfedések (amik egy elkövető egyszerre több kategória tekintetében való kielégítetlenségéből adódnak) érthetővé válnak, és specifikusan az adott elkövetőkre vonatkozóan egyértelműen kirajzolódnak a kielégületlen kategóriák. Az elkövetők rendszerezését és az összesítést követően azt látjuk, hogy azok az elkövetők, akik a III., IV. vagy a III. és IV. szükségletkategóriában együttesen, vagyis a szeretet és hovatartozás, illetve az önérté-



6. számú ábra: A 706 elkövető közül a kielégítetlen és kielégített személyek százalékos megoszlása kategóriánként
 Forrás: A szerző saját szerkesztése

kelés és önbecsülés igényeik tekintetében legalább az egyik kategória kapcsán kielégítetlenek, az elkövetők több mint felét tömörítik (a 706 személy 62%-a).



7. számú ábra: A vizsgált elkövetők eloszlása a kielégítetlen szükségletkategóriák alapján
 Forrás: A szerző saját szerkesztése

Ez alapján az látszik továbbá, hogy a 2012 és 2014 között emberölés és emberölés kísérletének tárgyában jogerősen lezárt ügyek kapcsán a vizsgált 706 elkövető közül 154-en (22%) teljesen kielégítettnek, míg a szeretet és hovatartozás kategóriában (III.) 156-an (22%), az önértékelés és önbecsülés szükségletcsoport kapcsán 131-en (19%), e kettő kategória tekintetében egyszerre pedig 148-an (21%) kielégítetlenek. Ezek összességében az elkövetők 83%-át tömörítik (7. számú ábra).

Diszkusszió

Ahogy Heller Erik innovatív megközelítéssel a büntetőjog terén a szándékoság fogalmával kapcsolatban az akaratközpontú definíciókat a pszichológiai, emocionális alapokon nyugvó belenyugvás-központú fogalommeghatározással váltotta fel (Heller, 1937) úgy – véleményem szerint – jelen dolgozat és koncepció újdonsága az, hogy a motiváció és motívum fogalmak használata helyett, egy bizonyos értelemben mélyebb, a motivációt megelőző állapot(ok) szükségletorientált vizsgálatával, egy az eddigiektől eltérő perspektívából vizsgálja a bűnelkövetőket, jelen esetben az emberöléssel kapcsolatos cselekedetüket. Jelen tanulmány kiindulópontként szolgálhat olyan jövőbeli kutatásokhoz, amelyek során az egyes elkövetőket azok személyiségtünezőire fókuszálva, a velük való mélyinterjú elvégzésével, és az elkövetők részéről, elsőkézből nyert, a szükségletekre vonatkozó adatok és információk birtokában vizsgálják. Érdekes kérdés lehet például a bódult állapot szükséglettorzító hatásának vizsgálata, az öngyilkosságok szükségletkielégülés vagy éppen a kielégületlenség általi bekövetkezésének kérdése, vagy egy szükségletkielégítés impulzív jellegének kérdése azokban az esetekben, amikor erős felindulásban elkövetett emberölést követően az elkövető feladja magát.¹¹ Fontos, hogy a kutatás során nem vizsgáltam az elkövetői alakzat szerinti megoszlás függvényében a szükségletekre vonatkozóan az adatokat, habár lehetséges, hogy a tettesként (77%), társtettesként (12%), bűnsegédként/bűnpártolóként (6%) avagy felbujtóként (2%) való részvétel bizonyos felismerhető sajátosságokat és diverzitásokat is feltételez. Megjegyzendő továbbá, hogy nem különítettem el a beszámíthatónak és beszámíthatatlannak, vagyis kóros elmeállapotúnak ítélt elkövetőket, még akkor sem, ha a kutatásunk során vizsgált elkövetők 91%-ában (639 darab)

11 Az általam vizsgált ügyhalmaz során a bíróság kettő esetben állapította meg az erős felindulásban elkövetett emberölést (befejezett), ebből egy esetben azáltal jutott a nyomozóhatóság tudomására a cselekmény, hogy az elkövető feladta magát.

elmeorvos-szakértő került kirendelésre a beszámítási képesség meghatározására vonatkozóan, s az esetek 7%-ában a kóros elmeállapot miatt fel is mentették az elkövetőt. Az ez okból felmentettek esetében elengedhetetlen lenne a mélyinterjúk elvégzése. Ez annak tudatában még inkább igaz – és általánosságban a bűnözői viselkedés és az ehhez kapcsolódó szükségletek és motivációk Maslow-féle téziszhez kapcsolódó, e tanulmány során bemutatott kategorizációjának és vizsgálatának egyik hátránya lehet –, ha azt a tényt vesszük, hogy Maslow alapvetően az egészséges emberek alapján vonta le következtetéseit, elemzési körébe nem vont be például bűnözői devianciákat (Bouzenita et al., 2016), vagyis egy ennél komplexebb problémával szembesülhetünk, amennyiben a mentálisan zavart, mi több, ha a kóros elmeállapotúnak ítélt elkövetőkre vonatkozó adatokat azonos metodika alapján vizsgáljuk a bűnözők körén belül. Nain nyomán kijelenthetjük, hogy az elkövetőkkel végzett mélyinterjúk révén részletesebb betekintést kaphatunk abba, hogy a büntett elkövetését megelőzően az egyének egyes szükségletei mennyiben voltak az ő megítélésük alapján kielégítettek, az adott bűncselekmény milyen szükséglet(ek) kielégítését célozta, továbbá, hogy pontosan mik is a vizsgált egyén szükségletei, hogyan határozza meg őket saját maga és miket sorol egy adott szükségletkategóriába (Nain, 2013). Ezek nélkül, s az egyén érzelmeinek és gondolatainak – figyelemmel a kultúrák közötti és ideológiai különbségekre, illetve az egyénekre jellemző diverzitásokra – megismerésének hiányában, vagyis a közvetlen interakción keresztül történő adatgyűjtés nélkül csupán valószínűsítő, mintsem kategorikus következtetésekre van lehetőség, s ebben az esetben a levont következtetések és vizsgálatok helytállóságának és érvényességének kétségeire kell felhívunk a figyelmet (Shahrawat & Shahrawat, 2017; Acevedo, 2018).

Konklúzió

A kutatásból kitűnik, hogy a szociológiai és pszichológiai tudományelmélet területén elhelyezkedő szükségletelméletek párhuzamba vonhatók és összehangolhatók egy alapvetően jogi keretek között értelmezhető és kifejezetten a magyar büntetőjog fogalmai és kategóriái által rögzített struktúrával, azonban a fogalmi félreértések és az ennek kapcsán megnyilvánuló szubjektív értékelésekkel és értelmezésekkel kapcsolatos nehézségek – ezen a téren – a mélyinterjúk segítségével válnának kiküszöbölhetővé. A Maslow-féle szükséglet-hierarchia és az arra adott reflexiók tükrében a 2012 és 2014 között jogerősen lezárt emberölés és emberölés kísérletének tárgyával kapcsolatos ügyek és azok elkövetőinek szükségletalapú vizsgálata, valamint a dolgozat során felállított

kritériumrendszer és módszertan alapján megállapíthatjuk, hogy az elkövetők között megjelenő kielégítetlen egyének száma az első kategóriától kezdve a negyedikig folyamatosan növekszik, továbbá többségük a szeretettel és valahova tartozással, illetve az önértékeléssel és önbecsüléssel kapcsolatos igényeik tekintetében nagyrészt kielégítetlennek számítanak. Előbbi esetében magyarázatként szolgálhat, ha arra gondolunk, hogy Magyarországon a fiziológiai szükségletek tekintetében kielégítetlen, vagyis a mélyszegénységben élő vagy annak határán mozgó személyek száma, akik esetében többek között az élelem, ivóvíz vagy egészségügyi ellátás nem biztosított, és nem kézzelfogható, például bőven azoknak az egyéneknek a száma alatt van, akik a biztonsági igényeik (munka, lakás, pénzügyi) tekintetében, vagy a 21. századra jellemző digitális és virtuális kapcsolatokkal bonyolított érásban nehezen értelmezhető szociális interakcióik és a szeretettel, a valahova tartozással kapcsolatos szükségleteik esetében, végezetül az önértékelés és önbecsülés kapcsán ért sérelmek és bizonytalanságok, megaláztatások és az elhanyagolás érzése okán kielégítetlennek számítanak. Az elkövetői motivációk és szükségletek mélyebb és – e dolgozatban foglaltakkal összhangban – újszerű megismerési lehetősége többek között prevenciók tényezőik szempontjából is kiemelt szerepet játszhat. Az ölések háttérben meghúzódó motivációk és szükségletkielégítésre ösztönző faktorok hatékonyabb kezelése és kialakulásuk megelőzése érdekében, míg többek között Bolyky szerint az általános mentális állapot javítását, a hátrányos helyzetben élők egzisztenciális támogatását és a szellemi-erkölcsi fejlesztést kell a figyelem középpontjába állítani (Bolyky, 2017a), addig jelen kutatás eredményeit tekintve úgy gondolom, hogy a szociális kapcsolatokban megnyilvánuló, akár családon belüli frusztráció csökkentésére, a szociális interakciók esetében érvényes és elfogadott magatartási és viselkedési normák befogadását és megértését, konfliktuskezelési technikák elsajátítását támogató programok biztosítására kell az eddigiéknél nagyobb hangsúlyt fektetni, s kiemelten kezelni az egyének önértékeléssel és önbecsüléssel kapcsolatos problémáit, nehézségeit, s nem lehet pusztán rendőri, jogalkotói, jogalkalmazói, büntetéskezelési kérdésként leegyszerűsítve kezelni ezeket a felmerült kérdésköröket (Bakóczi, 1991). Véleményem szerint, annak ellenére, hogy bizonyos bűncselekmények esetében (például lopás, jármű önkényes elvétele, rongálás) végrehajtott és gyakorolt preventív rendészeti módszerek az erőszakos, kiemelten pedig az emberlések tekintetében kevésbé hatékonyak, az elkövetők, s az általuk elkövetett bűncselekmények és az egyének azzal kapcsolatos életrészekre jellemző szükségletkielégítettség, az ebből fakadó frusztráció és a szükségletek által motivált viselkedésmintázatok és magatartásformák átfogó és mélyebb megismerése olyan preventív stratégiák kidolgozására, társadalomközpontú, mégis

az egyéni preferenciákat és frusztrációval kapcsolatos tényezőket és lehetséges megoldásait magában foglaló magyarázatok felismerésére adhat lehetőséget, melyen keresztül a társadalmi biztonságérzet növelése és a preventív technikák mellett az emberölésekkel kapcsolatos prediktív módszerek (Alavijeh et al., 2015) is előtérbe kerülhetnek.

Felhasznált irodalom

- Acevedo, A. (2018): A Personalistic Appraisal of Maslow's Need Theory of Motivation: From „Humanistic” Psychology to Integral Humanism. *Journal of Business Ethics*, 148(12), 741–763. <https://doi.org/10.1007/s10551-015-2970-0>
- Alavijeh, M. M., Mostafavi, F., Ahmadpanah, M., Martin, B. K., Amoei, M. R. & Jalilian, F. (2015): Murder and Motivation: A Qualitative Study. *Neuro Psych Physio*, 2(2), 278–338.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J. & Nolen-Hoeksema, S. (1999): *Pszichológia*. Osiris Kiadó
- Bakóczy A. (1991): Az erőszakos bűnözés alakulása, okai és megelőzése. *INFO-Társadalomtudomány*, 55–61.
- Balogh S. (1992): *Társadalom és bűnözés*. Eszmélet Kiadó
- Berkowitz, L. (1969): Social Motivation. In Lindzey, G. & Aronson, E. (eds.): *Handbook of Social Psychology*. Reading, MA: Addison-Wesley, 50–135.
- Berl, R. L., Williamson, N. C. & Powell, T. (1984): Industrial Salesforce Motivation: A Critique and Test of Maslow's Hierarchy of Needs. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 4(1), 32–39.
- Bishop, J. (2016): An analysis of the implications of Maslow's Hierarchy of Needs for networked learning design and delivery. *Int'l Conference Information and Knowledge Engineering* 49–54.
- Bolyky O. (2017a): Az emberölések alakulása a hazai és nemzetközi statisztika adatok tükrében. *Ügyészségi Szemle*, 2(2), 44–71.
- Bolyky O. (2017b): *Az emberölések jogi és kriminológiai jellemzői, különös tekintettel a mentális tényezők büntetőjogi értékelésére*. Doktori disszertáció. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Doktori Iskola
- Bouzenita, A. I. & Boulanouar A. W. (2016): Maslow's hierarchy of need: An Islamic critique. *Intellectual Discourse*, 24(1), 59–81.
- Déri P. (1991): A magyarországi bűnözés alakulása. *Rendészeti Szemle*, 39(10), 3-10. I.
- Enyedi Gy. & Tamási P. (1991): Bűnözés és társadalom. *INFO-Társadalomtudomány*, 3–6.
- Etzioni, A. (2017): The Moral Wrestler: Ignored by Maslow. *Society*, 54(6), 512–519. <https://doi.org/10.1007/s12115-017-0200-3>
- Goud, N. (2008): Abraham Maslow: A Personal Statement. *Journal of Humanistic Psychology*, 48(4), 448–451. <https://doi.org/10.1177/0022167808320535>

- Göncöl K. (1993): A bűnözés társadalmi összefüggései. *Társadalmi Szemle*, 51(3), 37–48.
- Heller E. (1937): *A magyar büntetőjog általános tanai*. Szt. István Társulat.
- Hoffman, B. (2017): Why We Kill, According to Motivational Science. Are your needs different from those of a killer? *Psychology Today*
- Hofstede, G. (1984): The cultural relativity of the quality of life concept. *The Academy of Management Review*, 9(3), 389–398. <https://doi.org/10.5465/amr.1984.4279653>
- House, R. J. & Aditya, R. N. (1997): The Social Scientific Study of Leadership: Quo Vadis? *Journal of Management*, 23(3), 409–473. <https://doi.org/10.1177/014920639702300306>
- Le Penne, S. (2017): Longing to Belong: Needing to be NEEDED in a World in Need. *Society*, 54(6), 535–536. <https://doi.org/10.1007/s12115-017-0185-y>
- Maslow, A. H. (1943): A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- Maslow, A. H. (1954): *Motivation and Personality*. Harper & Row Publishers
- Maslow, A. H. (1968): *Toward a Psychology of Being*. Van Nostrand Reinhold
- Maslow, A. (1976) *The Farther Reaches of Human Nature*. Penguin
- Maslow, A. (1983): *Religions, Values and Peak Experiences*. Penguin
- Mawere, M., Mubaya, T. R., Reisen, M. van & Stam, G. van (2016): Maslow's Theory of Human Motivation and its Deep Roots in Individualism: Interrogating Maslow's Applicability in Africa. In Mawere, M. & Nhemachena, A. (eds.): *Theory, Knowledge, Development and Politics: What Role for the Academy in the Sustainability of Africa?* Bamenda, Langaa RPCIG.
- Morall, P. (2006): Murder and society: why commit murder? *Criminal Justice Matter*, 66(1), 36–37. <https://doi.org/10.1080/09627250608553401>
- Nain, B. (2013): Nain's Hierarchy of Needs: An Alternative to Maslow's & ERG's Hierarchy of Needs. *Indian Journal of Positive Psychology*, 4(3), 464–467. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2279375>
- Nevis, E. C. (1983): Using an American perspective in understanding another culture: Toward a hierarchy of needs for the People's Republic of China. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 19(3), 249–264. <https://doi.org/10.1177/002188638301900304>
- Oved, O. (2017): Rethinking the Place of Love Needs in Maslow's Hierarchy of Needs. *Society*, 54(6), 537–538. <https://doi.org/10.1007/s12115-017-0186-x>
- Pintér T. (2008): A bűnözői magatartás kialakulásának lehetséges szocializációs, mentális okai. Kérdőíves vizsgálat a Szegedi Fegyház és Börtönben. *Börtönügyi Szemle*, 27(3), 34–46.
- Rutledge, P. B. (2011): Social Networks: What Maslow Misses. None of Maslow's needs can be met without social connection. *Psychology Today*
- Shahrawat, A. & Shahrawat, R. (2017): Application of Maslow's Hierarchy of Needs in a Historical Context: Case Studies of Four Prominent Figures. *Psychology*, 8(7), 939–954. <https://doi.org/10.4236/psych.2017.87061>
- Tréhu, J. (2017): The Shaky Foundations of Millennials' Basic Human Needs. *Society*, 54(6), 533–534. <https://doi.org/10.1007/s12115-017-0184-z>

- Wahba, M. A. & Bridwell, L. G. (1976): Maslow Reconsidered: A Review of Research on the Need Hierarchy Theory. *Organizational Behavior and Human Performance*, 15(2), 212–240. [https://doi.org/10.1016/0030-5073\(76\)90038-6](https://doi.org/10.1016/0030-5073(76)90038-6)
- Wallace, W. (2018): Why do people become killers? There are only three reasons – Here they are. *Fox News Network*
- Whippman, R. (2017): Where were we while the Pyramid was Collapsing? At a Yoga Class. *Society*, 54(6), 527–529. <https://doi.org/10.1007/s12115-017-0203-0>

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: *United Nations Office on Drug and Crimes: Global Study on Homicide. Trends, Contexts, Data. Vienna, 2013, editing: Jonathan Gibbons - United Nations publication, Sales No. 14.IV.1.* https://www.unodc.org/documents/gsh/pdfs/2014_GLOBAL_HOMICIDE_BOOK_web.pdf
- URL2: *A Balkan Criminology hivatalos oldala.* <https://www.balkan-criminology.eu/about/>